Alevi Diasporasının Çeşitliliği

Tufan Bozkurt
t.bozkurt@westminster.ac.uk

Yayımlanma Tarihi:
2 Temmuz 2025

İndirilme Tarihi:
09.11.2026

Önerilen Atıf: Bozkurt, Tufan (2025). Alevi Diasporasının Çeşitliliği. Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.z8n82 (Erişim Tarihi: 09.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Aleviler Avrupa ülkelerine misafir işçi, Maraş Katliamı, 1980 askeri darbesi, öğrenci olarak, evlilik yoluyla vb. farklı göç biçimleriyle göç etmişlerdir. Bu göç biçimleri birbirinden önemli ölçüde farklılık gösterirken, Alevi diasporasını bu göç hareketlerinden biriyle açıklamaya çalışmak kimi zaman yetersiz kalmaktadır. Ulusötesi bir hareket olarak Alevi diasporası farklı göç deneyimlerinin sonucu olsa da, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Alevilerin damgalanması Alevi diasporasının ortaya çıkışının en önemli nedenidir. Ancak mevcut diaspora teorilerindeki farklı yaklaşımlar ve Alevilerin çoklu göç örüntüleri, Alevi diasporasının tanımlanmasında sorunlara yol açmaktadır. Diaspora kavramını tanımlamak için üzerinde uzlaşılmış bir temel bile yokken, mevcut diaspora teorilerinin farklı bakış açıları nedeniyle Alevi diasporasının tanımı üzerinde bir fikir birliği geliştirmek zor olabilmektedir. Bu yazı, diaspora teorilerindeki farklı perspektiflerden diasporayı tanımlamaya çalışmanın sınırlılıkları üzerinden mevcut diaspora teorilerini Alevilere uygulamanın zorluklarını ele alacak ve Alevi diasporasını şekillendiren ana bağlamları inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Alevi Diaspora, Alevi Migration, Alevi Movement, Diaspora, Migration

Diaspora Teorileri

Diaspora kavramının tanımlanması ve hangi halkların diaspora kapsamına dahil edilebileceği diaspora çalışmalarının en kritik konularından biridir. Bu yönüyle diasporalar zorunlu göç ile zorunlu olmayan göç pratikleri olmak üzere iki temel ayrım içerisinde incelenmektedir. Diasporalar ayrıca, gönüllü ya da gönüllü olmayan göçler biçiminde de analize edilmektedir. Her iki kullanım birbirini dışlamazlar ve birbirlerinin yerine kullanılırlar (Safran 1991). Zorunlu göç pratiği olarak diasporalar incelendiğinde, temelde kendi toprakları dışında dağılmış olan ve farklı

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

coğrafyalarda yaşamak zorunda kalan halkları tanımlamaya yönelik bir kavramdır. Tarihsel olaraksa, Yahudi diasporası bir nevi zorunlu göç mağduru diasporaları tanımlamak için temel referans işlevi olarak görülmüştür (Safran 1991). Öyle ki, 1900'lerin başından 1970'lere kadar diaspora çalışmalarında ortaya çıkan eserlerin önemli bir bolumu Yahudi diasporası üzerineydi (Brubaker 2005).

Buna rağmen, kavramın kullanım alanı Yahudilerle sınırlı kalmamış, basta Ermeniler olmak üzere çeşitli halkları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Lakin bu kapsamda diasporalar zorunlu göç pratiği olarak anlaşılmış ve hiçbir bicimde zorunlu göç mağduru olmayan halklar diaspora kapsamına dahil edilmemiştir. Bu yönüyle, anavatandan yabancı ülkelere travmatik bir bicimde dağılmış-saçılmış halklar diaspora kategorisine dahil edilirken zorunlu olmayan göçler bunun dışında tutulmuştur.

Buna yönelik eleştiriyse, diaspora kavramının zorunlu olmayan göçleri de içerebileceği yönündedir. Buna göre, diasporalar anavatanda karşılaşılan baskıların sonucunda zorunlu olarak anavatandan ayrılma ya da gönderilme olarak oluşabileceği gibi zorunlu olmayan göç pratikleriyle de açığa çıkabilirler. Ticaret, işgücü, emperyal ve kültürel diasporalar bunlara birer örnektir (Cohen 2008). Bunlar gönüllü faktörler olarak incelenirken, ekonominin bu diasporaların oluşumundaki itici zemini oluşturduğu düşünülür. Bir başka yaklaşım ise hem zorunlu hem de zorunlu olmayan göçleri umut, terör ve umutsuzluk diasporaları kategorilerine ayırarak inceler (Appadurai 1996). Bu kavramsallaştırmada, umut diasporaları, kapitalist sistemin emeğe olan ihtiyacının giderilmesi için uluslararası isçi göçüne emekçilerin katilimeyken, misafir isçiler bunun en önemli örneğidir. Terör diasporaları ise, egemen gücün siyasal ve askeri şiddetiyle terörize edilmek suretiyle anavatandan dağılmış-saçılmış halkları içerir. Çerkes, Ermeni, Yahudi diasporaları bunun örnekleridir. Umutsuzluk diasporaları ise, anavatanda siyasal, dinsel ve etnik baskılara maruz kalan kişilerin genellikle bireysel düzeyde gerçekleştirdikleri göç pratikleridir. 1980 darbesinden sonra Avrupa'ya giden

Türkiyeliler bunun örnekleri arasındadır (Bozkurt 2016).

Alevi Diasporasını Tanımlamak

Görülebileceği gibi diaspora çalışmalarında hangi halkların diaspora kavramı dahilinde incelenip incelenmeyeceği üzerine yapılan tartışmalar çok yönlüdür ve farklı bakış açıları mevcuttur. Bu tartışmalar ve kapsamları rahatlıkla genişletile bilinir. Burada Alevilerin nasıl bir diaspora oluşturduğu ve hangi kategori içerisinde incelenmeleri gerektiği sorusu açığa çıkıyor. Çünkü Alevi diasporası ulusötesi bir hareket olarak birden fazla ülkede görünür varlığı olan bir yapılanmayken, bu ülkelere yönelik Alevilerin göçleri önemli farklılıklar içermektedir. İlk olarak 1960'larda, öncelikle Almanya olmak üzere, Batı Avrupa ülkelerine misafir isçi olarak göç etmeye başlayan Aleviler, Maraş Katliamının ve 12 Eylül askeri darbesinin sonucunda 1980'lerde göç pratiklerini değiştirmek zorunda kalarak mülteciler olarak bu ülkelere göç etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla, farklı göç hareketleri farklı diaspora kategorilerini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, misafir isçi göçü kapsamında Avrupa ülkelerinde yasamaya başlayan Aleviler gönüllü gocun uzantısı olarak umut diasporaları kategorisinde incelene bilecekken, Maraş Katliamı ve 12 Eylül askeri darbesinin sonucunda kitlesel ve bireysel olarak Avrupa ülkelerine göçleri Alevileri zorunlu göç kapsamında terör ve umutsuzluk diasporalarının bir parçası yapmaktadır.

Alevi hareketine Avrupa'da şeklini veren en önemli unsurlardan biri bu bicimde Alevilerin farklı göç pratiklerinin sonucunda bir araya gelmeleridir. Bu Almanya gibi bir ülkede misafir isçi göçü ile baslarken, devletin Türkiye'de 1970'ler ve 80'lerde Alevilerin terörize edilmesiyle terör ve umutsuzluk biçiminde devam etmiştir. Birleşik Krallıkta ise, anavatanda terörize edilmenin etkisiyle mültecilik olarak başlayan sonrasında daha az olmak üzere Ankara Antlaşması ve skilled worker vize ile devam eden tek tek bireylerin kurtuluş olarak gördükleri umut bağlamında devam etmiştir (Bilecen 2022). Birleşik Krallıktaki Alevi diasporasını şekillendiren ana unsur, Ankara Antlaşması ve skilled worker

vize türlerinde son yıllardaki artış göz önünde tutulsa dahi bile, Alevilerin Türkiye'de terörize edilmeleridir (Cetin, 2013; Emre, 2023). Öyle ki, Türkiye'deki baskıların sonucu olarak, birçok Alevi Birleşik Krallık'a mülteci olarak sığınmaya devam etmektedir. Yani Birleşik Krallık'taki Alevi diasporasını şekillendiren ana unsur, Alevilerin Türkiye'de terörize edilmelerinin sonucu olarak mağdur olmalarıdır (Hanoğlu 2021).

Almanya ve Birleşik Krallık'taki farklı göç etme örüntülerinin benzerleri diğer Avrupa ülkelerinde de belirgindir (Bozkurt, 2016). Dolayısıyla farklı göç etme pratiklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir Alevi hareketi vardır. Bu bağlamda, Alevi hareketi zorunlu olan ile zorunlu olmayan göç pratiklerini bağrında bütünleştirebilmiş bir harekettir. Ancak bütün bunlara rağmen, daha çok Türk Çalışmalarında kendisini gösteren sekliyle Alevilerin Türk diasporası içerisine oturtulmasına yönelik yaklaşımlar mevcuttur (Arkilic 2016). Bu çalışmalar Avrupa'da yasayan Alevileri incelerken daha çok 1960'larda misafir isçi statüsünde Avrupa'ya göç etmiş Alevileri merkeze alırlar. Ancak Alevi diasporasını yaratan ana unsur, 1960'larda göç eden misafir isçiler ve onların aileleri değildir. Misafir işçi ailelerinin sayısı nüfus açısından azımsanmayacak kadar çok olsa da Alevi hareketine diasporik bir örgütlenme biçimi kazandıran şey, Alevilerin Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde maruz kaldıkları katliamların sürekliliğidir. Başka bir deyişle, Aleviler kolaylıkla terör ve mağdur-kurban diasporalarının kapsamına rahatlıkla girebilirler (Bozkurt 2016, 2018; Hanoğlu 2021).

Bu doğrultuda, Almanya'da açığa çıkan 1980'lerdeki Alevilerin örgütlenmeleri incelendiğinde ana kitle 1960'larda göç eden misafir işçilerden teşekkül eder ve bunlar diasporanın çekirdeğini oluşturarak, Aleviliğin Türkiye'de tanınmamasının ve yasaklanmasına olan tepkiselliklerini diasporada Aleviliği destekleyerek göstermişlerdir (Sökefeld 2008; Bozkurt 2016).

Ekonomik nedenlerle Almanya'ya göç eden bu kesim,

1980'lerde daha görünür bir bicimde Alevilik kimliği etrafında bir araya gelmeye baslarken, özellikle Sivas Madımak ve Gazi Mahallesi katliamlarının etkisiyle Alevilikleriyle bütünleşmeleri hızlanmıştır. Bazı çalışmalara göre bu kesimin ezici bir çoğunluğu Sivas Madımak ve Gazi Mahallesi katliamlarına kadar kendilerini Türk kimliğinin bir parçası olarak görme eğilimindeydiler (Kaya 1997, 140-144; Bozkurt 2016, 108-112). Ancak katliamlardan sonra bu algı yerini Alevi kimliğinin daha güçlü bir şekilde savunulmasına bıraktı. Alevi Uyanışı olarak adlandırılan bu süreç, Türkiye'den Avrupa'ya Alevi kimliğini güçlendirirken, diasporayı büyütmüş ve Alevilerin Türk diasporik alanından koparak örgütlenmelerini Alevilik kimliği altında devam etmelerine neden olmuştur (Bozkurt 2016). Bu Türkiye'de Alevilik üzerindeki baskılar ve Alevi olarak görülmenin olumsuz halleri neticesinde unutulan ya da unutturulmak istenen Aleviliğin yerine Alevilik algısının güçlenmesine anlamına gelmektedir. Diğer bir yaklaşımla, özlenen 'anavatan' Türkiye yerine 'kayıp vatan Türkiye' algısının zihinlere yerleştiği anlamına gelmektedir (Kaya 1997; Bozkurt 2016; 2018). Sivas Madımak ve Gazi Mahallesi katliamları, diaspora Alevileri diasporaya ekonomik nedenlerle gelseler bile, Osmanlıdan günümüze devam eden Alevilerin terörize edilmesinin gelecekte de devam edeceğinin algısını Alevilere verdiği oranda Alevi diasporası açığa çıkarak etki alanını genişletmiştir (Bozkurt 2016; 2018).

Bu kişilere ek olaraksa, 1980 askeri darbesiyle Türkiye'den kaçarak Avrupa'ya göç eden sol-sosyalist Alevilerin bir kısminin sol-sosyalist hareketlerden umudunu keserek Aleviliğe yönelmeleri bir diğer önemli unsurdur. 1970'lerde sol-sosyalist hareket saflarında mobilize olmanın etkisiyle Türkiye'de Aleviliklerinden uzak duran bu kişilerin Avrupa'da diaspora koşullarında bütünleşmeye başladıkları Aleviliğe aktardıkları geçmişlerinden kalan örgütlenme bilinçleri diasporada Alevi hareketine önemli bir momentum kazandırmıştır (Sökefeld 2008; Bozkurt 2016). Bu kişiler, sol-sosyalist düşüncelerden Alevi gençlerinin 1970'lerde hızla

kitleler halinde etkilenmelerinin temel nedenini Alevilikte zaten var olan hümanist, sosyalist, politik kollektif kimlik bilincine dayandırmaya başladıkları oranda Alevilik bunlar için politik mücadeleden kaçma olarak değil, politik mücadelenin bir mevziisi olarak anlaşılmıştır. Osmanlıdan beri katliamlara maruz kalan Alevilerin kimliklerinin savunusu doğal olarak bu kişiler için yok sayılan bir halkın mensubu olmaları hasebiyle önemli hale gelmişti.

Bunun yanı sıra, Ankara Anlaşması, öğrenci vizesi, beceri vizesi, evlilik gibi çeşitli vize türleriyle gönüllü olarak Avrupa'ya gelen Aleviler, Alevi diasporasının gücüyle karşılaştıkları ölçüde onun bir parçası olma eğilimindedirler (Bozkurt 2016; 2018). Bu son sıralanan grupların Alevi diasporasının parçası olmasının en önemli nedeni, diaspora koşullarında 'yeni bir yasama başlamayla' ilgili olarak Alevi hareketinin hali hazırda mevcut olan kuvvetidir. Bunun en önemli nedeni, Alevi hareketinin bu kişilere göçmenlik koşullarında yeni bir ülkede yasama başlama noktasında vermiş olduğu özgüvendir. Bu insanlar için Alevilik, göçmenlerin yeni bir ülkedeki yeni yaşam alanlarına yabancılaşma ve yabancılık korkusuna karşı bir 'güvenli sığınak' işlevi görüyor. Türkiye'de Alevi olarak görülme korkusu ve Aleviliğin damgalanması, Aleviler farklı göç pratikleriyle başka ülkelere gelse de Alevileri diaspora koşullarında Alevilikle bütünleşmeye itmektedir (Bozkurt, 2016; 2018). Bu bağlamda, Alevi diasporasının örgütlenmesinin temel amacı, Alevilerin Türkiye'de karşılaştıkları baskılara karşı teyakkuz halinde olmadır ve bu da göçmenlerin Alevi diasporasının siyasi alanına girmesine yol açar. Her ne kadar ekonomik nedenlerle göç etseler bile, bu kişiler bireysel göç pratiklerinin dışında üyesi oldukları kimliğin kolektif durumundan bağımsız olmuyorlar.

Sonuç

Farklı göç biçimleriyle 'anavatanlarından' ayrılan Aleviler diasporada, Türkiye'de unuttukları ya da unutmak zorunda kaldıkları Aleviliklerini Avrupa ülkelerinin özgür kamusal alanına entegre etme şansı buldukları ölçüde Alevi kimliği

altında bir araya gelmişlerdir. Aleviler tek tek farklı göç pratikleriyle anavatanlarından yeni ülkelere göç etseler bile, onları bir araya getiren Alevi diasporası Türk devlet politikasının eleştirisidir ve diaspora Alevilerinin ana gündemi Türkiye'de Aleviliğin eşit yurttaşlık temelinde tanınması ve Alevilerin dini özgürlüklerini elde ederek Türkiye'de özgür vatandaşlar olarak yasama umududur. Bu yönüyle, Alevi hareketini ulusötesi bir bağlamda bir araya getiren diaspora, bireysel ya da kolektif olarak farklı göç pratiklerinin temel alınabileceği bir bağlamsallaştırma değildir. Bunun yerine, bu göç pratiklerinin bir bütünü olarak Alevilerin kesişimselliklerinin bir toplamda bir araya gelmesidir. Bu kesişimselliğin kendisi, Alevi hareketini diasporada Türkiye'deki Alevilerin haklarını savunan siyasi bir güç haline getirmektedir. Bu nedenle Alevi diasporasının ana kitlesi bazı ülkelerde 1960'larda göç eden Alevilerin ailelerinden oluşsa bile, diasporaya seklini veren, Türk devletinin Alevilere yönelik inkârcı tutumuna karşı tavır geliştirerek bir araya gelmedir. Buda mevcut diaspora teorilerindeki tartışmaların bir bütün olarak Alevi diasporasını açıklayamayacak durumda olmasının göstergesi olarak Alevi diasporasının özgünlüğünü gündeme getirir. Birbirinden farklı göç pratikleriyle diasporada bir araya gelen Alevilerin tek tek göç pratiklerinden bir sonuç çıkarmaktan ziyade, Türkiye'de Alevilerin terörize ve mağdur edilmesini temele almak diasporayı açıklamak için daha akla uygundur, ancak farklı göç örüntülerindeki Alevilerinde özgünlüklerini ve bunların diaspora ile ilişkilenmesini dikkate almak önemlidir.

Kaynakça & İleri Okumalar

Appadurai, Arjun. 1996. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Arıklı, Zekiye Ayça. 2016. *Between the Homeland and Host States: Turkey's Diaspora Policies and Immigrant Political Participation in France and Germany*. Yayımlanmamış doktora tezi, The University of Texas.

Bilecen, Tuncay. 2022. “Ankara Anlaşması: Türkiye’den Birleşik Krallık’a Yeni Bir Politik Göç Akını mı?” *Çalışma ve Toplum* 2 (73): 887-903.

Brubaker, Rogers. 2005. “The ‘Diaspora’ Diaspora.” *Ethnic and Racial Studies* 28 (1): 1-19. https://doi.org/10.1080/0141987042000289997

Bozkurt, Tufan. 2016. *Almanya’da Alevi Olmak: Diasporada Kimliğin İnşası*. İstanbul: Babek Yayınları.

Bozkurt, Tufan. 2018. *Kültürel Sıkışma, Toplumsal Dışlanma*. İstanbul: El Yayınları.

Çetin, Ümit. 2013. *Anomic Disaffection: A Sociological Study of Youth Suicide within the Alevi Kurdish Community in London*. Yayımlanmamış doktora tezi, University of Essex.

Cohen, Robin. 2008. *Global Diasporas: An Introduction*. 2. baskı. London ve New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203928943

Emre, Kumru Berfin. 2023. *Media, Religion, Citizenship: Transnational Alevi Media and Its Audience*. Oxford: Oxford University Press.

Kaya, Ayhan. 1997. *Constructing Diasporas: Turkish Hip-Hop Youth in Berlin*. Yayımlanmamış doktora tezi, University of Warwick.

Hanoğlu, Hayal. 2021. *Remaking Alevism in Diaspora: The Socio-Spatial Dynamics of Migrant Alevism in the UK*. Yayımlanmamış doktora tezi, University of Kent. https://doi.org/10.22024/UNIKENT/01.02.91122

Safran, William. 1991. “Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return.” *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 1 (1): 83-99.

Sökefeld, Martin. 2008. *Struggling for Recognition: The Alevi Movement in Germany and in Transnational Space*. New York ve Oxford: Berghahn Books.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi’nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir